

BRAĆA MARKO I ANGJEO UVODIĆ

UDK: 741.5-052Uvodić,A.
821.163.42'282.2-052(497.583Split)Uvodić,M.
Primljeno: 7. XII. 2015.
Pregledni rad

EDO ŠEGVIĆ
Križeva 49
21000 Split, HR

Ovim ogledom prikazan je značaj braće Marka i Angjela Uvodića za splitsku kulturnu baštinu.

Braća Uvodić su svojim literarnim (Marko) i likovnim (Angjelo) djelom izuzetnu pažnju poklanjali splitskoj sirotinji, dokumentirajući riječju i crtežom njihov govor, način života i bijedne uvjete života u skromnim prostorima starog dijela grada.

Poseban naglasak dan je važnosti djela Marka Uvodića koji je svojim pisanjem umnogome pridonio očuvanju splitskoga govora do današnjih dana.

Ključne riječi: Uvodić, splitski govor, čakavština, spličanistika, humor, karikature

BRAĆA MARKO I ANGJEO UVODIĆ¹

Nije čest slučaj da dva brata ostave tako duboki trag u svome gradu, kao što su to učinili Marko i Angjeo Uvodić, rođeni i pokopani u Splitu.

Stariji, Marko, pisanjem, a tri godine mlađi, Angjeo, slikanjem, crtanjem karikatura i grafika, svojim su perom i kistom dokumentirali jedan dio Splita i njegovih građana, početkom XX. vijeka.

Stoga nije čudo, što se i pola stoljeća nakon smrti braće Uvodić objavljuju njihove knjige, organiziraju izložbe i objavljuju katalogi, igraju predstave u teatrima i na televiziji (dostupne i na svjetskoj internetskoj mreži),

osnivaju udruge njihova imena (*Udruga za očuvanje kulturne baštine splitske čakavštine Marko Uvodić Splićanin*).

MARKO UVODIĆ (1877. – 1947.)

Iako je Marko Uvodić po profesiji bio sudski činovnik, pisanje mu je odredilo životni put. Pasionirano je pisao kratke tekstove zaokruženog sadržaja. Neki priređivači ih nazivaju *prozama i čakavskim pripovijetkama* (Živko Jeličić), *humoreskama, humorističkom i humanističkom prozom* (Nikola Disopra), a sam autor ih naziva – *aktovke humanističkog sadržaja, novele i kratka humorom prožeta historička opažanja, što se tiče Dalmacije, osobito Splita*.

Veliki poznavatelj lokalnih govora, Joško Božanić, svoj *In memoriam Anatoliju Kudrjavcevu* završava riječima: ... *U svojim je tekstovima* (odnosi se na A. K.) *sačuvao svoj materinski jezik, govor Veloga Varoša, kao izvorni govornik, ali i vrstan poznavatelj splitskog idioma u vremenu kada je on nestajao sa splitskih ulica, zahvaćen globalizacijskim i migracijskim procesima, da bi danas postao tek dijalektološka činjenica sačuvana u mediju pisane riječi zahvaljujući u prvom redu velikim spalatinistima Marku Uvodiću Splićaninu, Miljenku Smoji i Anatoliju Kudrjavcevu.*²

Pjesnik Jakša Fiamengo kaže kako je Uvodić za njega *najveći splitski humorist, te majstor smijeha do suza*.

Kako svi njegovi zapisi imaju svoju priču (a napisao ih je preko 200 komada), najčešće potresnu i istinitu, smještenu u siromašni ambijent u Splitu početkom XX. stoljeća, u kojoj se isprepliću *smijeh i suze*, čini se najispravnije nazvati ih – *kratkim pričama*.

Zbirka kratkih priča *Spliska govorengja oliti Libar Marka Uvodića Splićanina*, tiska se 1919., u nakladi Oskara Tartaglie.

Šalu u jednom činu (kako je sam autor naziva) – *Ona o pivca*, Uvodić izdaje 1921. i 1926. godine. U samoj knjižici on podsjeća čitatelje kako – *Pisac ove šale saradjuje u dnevniku Jadranska pošta sa različitim šaljivim sastavcima*, kao i da – *Auktor ima u pripremi jednu komediju u tri čina iz splitskog života. Cijela radnja biti će prožeta zdravim humorom, te će zapletajima i finijim dijalektalnim ispadima, biti iznešena prava karakteristika Splita i našeg primorja*.

Svoje kratke priče, koje prvo objavljuje u tisku Splita i Zagreba (*Novo doba, Dom i svijet, Novosti, Jutarnji list, Koprive...*), Uvodić poslije uvrštava u svoja dva libra, i to u: *Libar Marka Uvodića Splićanina*, 1940. i *Drugi Libar*

Marka Uvodića Splićanina (1952. godine posthumno ga je izdala *Slobodna Dalmacija*).

U *Libar...* Marko je uvrstio 26 kratkih priča, a u *Drugi libar...* još 21. Ovih 47 priča kasnije su različiti priređivači u nekoliko navrata objavljivali u knjigama – zbirka Uvodićevih kratkih priča.

Kako priče Marka Uvodića imaju i dramski karakter (Anatolij Kudrjacev ih naziva *scenske minijature*, a samog Uvodića titulira *latentno dramskim piscem*,³ više su puta njegovi radovi izvođeni na kazališnim daskama. Tako 1926. Omišani izvode spomenutu Uvodićevu *Šalu u jednom činu – Ona od pivca*, a Splićani (*Splitski kazališni dobrovoljci*) tu istu 1933.⁴

Ohrabren i ponesen ovim uspjehom na otvorenoj sceni, Uvodić 1933. izdaje tri knjižice s minijaturnim dramskim tekstovima (Kudrjacev ih naziva *šale u jednoj ili dvije slike*) – *Jo straja! K vrugu tava i jaja*, *Stipe Igra i pulenta*.

Uvodićevi biografi, začudo, ne spominju kako je u knjizi *Stipe Igra i pulenta* 1933. autor uvrstio i poseban dokumentaristički prilog *Sudajma* (na 10 stranica), u kojem autor vjerno prikazuje način na koji su Splićani doživljavali *fijeru svetog Duje*, jednog od dvaju zaštitnika grada. Ovaj esej *Sudajma* prije toga je bio objavljen u tjedniku *Slobodi* 6. svibnja 1913. godine, *užežin* dana grada.

Posebno naglašavam riječ *Sudajma* (nije tiskarska greška) jer Splićani danas govore – *Sudamja* (nekim se biskupima na prigodnoj svetoj misi „omakne“ i *Sudamija*).

Na samom početku ovog vrijednog eseja Uvodić zapisuje: *Na 7 maja miseca svake godine, pa i ove, je u Splitu sajam oliti van fijera. Ta se fijera oli sajam, ne zove ni fijera, ni sajam a ni dernek, vengo prosto „Sveti Duje“, i još boj’ „Sudajma“, a da bude ka’ sla’je „Sudajmja“.*⁵

Uvodić je očito imao problema s troškovima tiskanja svojih djela, pa se snalazio – reklamama. U navedenoj tankoj knjižici *Stipe Igra i pulenta* (ukupno 35 stranica maloga formata) objavio je čak 45 reklama (od toga 8 reklama zauzima cijelu stranicu)!

Kao i sve kod Uvodića, tako i ove reklame dokumentiraju splitske prodavaonice, trgovce i obrtnike, nazive njihovih tvrtki i proizvoda, kao i adrese „butiga“.

Svoj spisateljski dar i humoristično-satirični nerv Marko je Uvodić još kao tridesetogodišnjak iskazivao kao suradnik *humoristično satiričkog lista Duje Balavac*, od samog početka izlaženja 1908. Kada *Duje Balavac* prestaje izlaziti

1912. (prvi put), Marko Uvodić pokreće vlastiti šaljivi list – *Grom* 1920. U svom drugom „turnusu“ *Duje Balavac* ponovno izlazi od 1921. do 1923., a Uvodić 1935. ponovo izdaje svoj list, ovaj put *Ježinac*. U međuvremenu, zajedno s *Antom Katunarićem* („ocem“ *Duje Balavca*), Marko Uvodić je 1927. bio urednik dva broja *Splitskog krnjevala*.

Od onih koji su pisali o Uvodiću jedino Radovan Vidović (1924. – 1994.) u svom tekstu *Prozodijski primjeri s početka ovog stoljeća (tekstovi na primjeru Marka Uvodića)* tiska 22 „reportaže“ Marka Uvodića, koje je kao *Redoviti dopisnik Marin* objavljivao u svom listu *Grom* 1920. – 1921.

„Javlja“ se iz svjetskih metropola (Pariza, Londre, Čikaga, Nevjorka, Washingtona, Kalkute, Alešandrije, Carigrada, Moskve, Odese, Antofogašte i – Raja! „Razgovarao“ s predsjednicima i premjerima država, sa sultanom i maharadžom, „svađao“ se s *Trockim* i *Lenjinom* (vrijeme je neposredno nakon *Oktobarske revolucije* u Rusiji), „dogovarao“ sa *svetim Petrom*.

U ovim „međunarodnim“ zapisima Uvodić, osim što je očekivano duhovit, što još jednom potvrđuje neponovljivu vještinu *fetivih* dijaloga i poznavanje splitskih navika i mentaliteta, pokazuje i bogatu političku informiranost u onim turbulentnim vremenima, dvije godine nakon Prvog svjetskog rata.

Svaki od ovih razgovora uporno je završavao „reporterskim“ pitanjem: *Ča van se pari od ove agrarne reforme?* Predsjednici bi na ovo pitanje uglavnom „padali u afan“ čime bi se izvještaj i završio. Podsjetimo se da je u to vrijeme (1918. – 1919.) pitanje agrarne reforme u ovim krajevima (doba *Kraljevine Jugoslavije* i *Aleksandra Karađorđevića*) bilo vrlo aktualno.

Evo jedan mali primjer teksta kada splitskog dopisnika Marina maharadža iz Kalkute vodi u posjet *Knezu*, poglavici – kanibala:

Uto dojde knez k nan i reče nan da sedemo. Seli smo na sture i jema san ča i vidit. Užgali su veliku vatru a oni svi naokolo. Dva sviraju u diiple a oni počeli balat i skakat ka da su svi poludili. Viči i deru se ka da su divje zviri da ti straj gre u kosti. Onda su doveli velika četer ovna i četer jarca, pa ji zaklali i počeli peć na ražanj.

Sa su počele dolazit i nijjove ženske. Sve deboto gole s velikin trbujin. Počele su mi se bečit i iskečivat zube. Deboto san se višje od nji pripa ven o' muški. Počele su i one balat i igrat s muškiman. Jedan sluga je počėja tuć u jednu ka pršuru, a knez nam govori:

– *Dolazu moje žene na večeru.*

Gledan je, a to ti gre, ni manje ni više, ven trinajst nji.

– Asti graju, jemate trinajst žen!

– To je naš običaj, a ka' pojedete sutra ća, darovat ću van tri.

– Hvala van, ne more to kod nas bit. Bravo, da ji doveden u Split i da izidu koga pa da pojedan u škandal!

– Ja ću van darovat tri, ako očete, vi ji uzmite, ako nećete, onda ništa.

– Ništa, ništa, da ogladnu, pa da i mene o' dragosti izidu, oli bi jin vajalo stavit mužarjolu...

Od 1927. do 1934. Uvodić svoje humorističke priloge objavljuje u najvažnijem splitskom i dalmatinskom listu *Novo doba*, uz ilustracije-vinjete brata Angjela.

Užurbanim ritmom dnevnog lista, svakih dva do tri dana, Uvodić je tako godinama pisao simpatične kratke humoreske (satire) u kojima je u obliku razgovora, upravnog govora između dvije ili tri osobe, ismijavao pomodne trendove, splitsku *batalštinu* i pogrešne upotrebe *modernih* riječi. Marko i Angjeo stvorili su cijelu galeriju likova, koji su onako usput, *odrebata*, pokušavali ispraviti pojedine pojave i ponašanja svojih sugrađana. Godinama su tako *Ive Gusinica*, *meštar Mate Fista*, *Ive Pičona*, *Jozo Pušipalte*, *Kum' Antula Kliklivajnovica*, *Kuma Mande Bočica*, *šjora Luce Nevera*, *Mande Nanara*, *Lovre Batal*, *Frane Bičvica*, *Luka Garonja*, *šjor File Mačica*, *Jure Spavalo*, *Toma Šupji*, *meštar Ante Trščica*, *Duje Banbalin*, *Mate Bombin*, *Ina Pupica* i *Mirko Pimperlin*, zabavljali poštovane *štioce*.

Pisana riječ Marka Uvodića eto živi i danas. Kratke Uvodićeve splitske priče i nakon autorove smrti trajna su inspiracija kreativnim ljudima iz svijeta teatra i televizije.

Tako redatelj *Daniel Marušić*, krajem 60-ih godina prošlog stoljeća režira humorističku TV-seriju (osam nastavaka) *Libar Marka Uvodića*.

Predstava *Libar Marka Uvodića Splićanina* 1968. godine igra se na Carrarinoj poljani u Splitu, a *Mali libar Marka Uvodića Splićanina* 1971. režira *Ante Jelaska* u *Vicka (Dom brodogradilišta Split)*.

Kazališnu predstavu *Mali libar Marka Uvodića Splićanina* (Gradsko kazalište mladih), postavio je *Vanča Kljaković* 1997., tekst je prilagodio *Ante Jelaska*, dramaturg *Jasen Boko*, prikazivana na HRT-u više puta. Na 15. Marulićevim danima 2005. Gradsko kazalište mladih odigralo je *Drugi libar Marka Uvodića Splićanina*, dramaturg i redatelj *Goran Golovko*.

ANGJEO UVODIĆ (1880. – 1942.)

Angjeo Uvodić, slikar, grafičar i karikaturist, zaslužio je svoje zavidno mjesto među splitskim likovnim umjetnicima.

Školovao se u Splitu i u Beču (kao i brat mu Marko), gdje se i počeo baviti karikaturom, pa već za školovanja objavljuje karikature u bečkim humorističkim časopisima i revijama. Povratkom u rodni grad aktivno se bavio slikarstvom i karikaturom, te je izlagao svoja djela na mnogobrojnim izložbama slika, grafika i karikatura, ne samo u Splitu nego i u drugim gradovima (Zagrebu, Trstu, Ljubljani, Beču, Beogradu, Barceloni, Londonu...)⁶

Već kao dvadesetopetogodišnjak, izdao je mapu *Karikature* (1905.) s dvadeset karikatura uglednih splitskih osoba. Njegove slike i karikature izložene su i na poznatoj *Prvoj dalmatinskoj umjetničkoj izložbi* 1908.

U prvom broju legendarnog *humoristično satiričkog lista Duje Balavca*, čiji je on bio jedan od osnivača (uz Antu Katunarića, Emanuela Vidovića i Virgila Meneghello-Dinčića) objavljene su četiri njegove karikature, koje je potpisao pod pseudonimom – *Lepe*.

Bavio se i teorijom karikature, 1911. godine objavljuje esej o karikaturi – *Karikatura i njeno značenje*.

Godine 1922. izdaje novu mapu litografija karikatura – *Karikature iz kašete Galerije umjetnina*, s dvanaest portreta uvažanih hrvatskih znalaca – slikara, kipara, književnika i glazbenika.

Svoje karikature objavljivao je i u raznim humorističkim časopisima, u splitskom *Gromu* (1921. – 1923.) i *Ježincu* (1935.) koje je izdavao brat mu Marko, kao i u zagrebačkim *Koprivama* (1936. – 1937.) u rubrici *Malena je Dalmacija*.⁷ Izdao je i dvije grafičke mape s motivima Splita i dalmatinskih gradova (1928., 1934.).⁸

Godine 1937. tiska novu zbirku karikatura – *Iz moje bilježnice, Split u karikaturi*, sa 50 vrsnih crteža ugljenom, na kojima se osim poznatih splitskih osoba – redom muškaraca, pojavljuju prvi put i ženske osobe, te grupe neimenovanih pučana, težaci i – tovari.

Angjeo Uvodić sigurno je jedan od pionira splitsko-dalmatinske karikature. Podsjećamo kako su se u to vrijeme karikaturom bavili školovani likovnjaci i drugi umjetnici – Emanuel Vidović (1870. – 1953.), Meneghello-Dinčić (1876. – 1944.), Ante Katunarić (1877. – 1935.), Zvonimir Rakamarić (1866. – 1933.), Antun Danilo (1882. – 1944.), Petar Mitrović (1886. –

1950.), Vinko Foretić (1888. – 1958.), Ivan Mirković (1893. – 1988.), Mate Meneghello Rodić (1894. – 1941.), Ivo Tijardović (1895. – 1976.), Antun Zuppa (1897. – 1969.), Milan Tolić (1899. – 1990.), Jozo Kljaković (1899. – 1969.), Joko Knežević (1907. – 1988.), Božo Matas (1907. – 1996.), Petar Zrinski (1911. – 1992.)...

Imajući dobar uvid u objavljene karikature splitsko-dalmatinskog kruga (a i šire) u XX. stoljeću, bez imalo dileme karikature *Angjela Uvodića* stavljam na prvo mjesto. Na polju portretne karikature približili su mu se, svaki na svoj način, Milan Tolić i naš suvremenik Igor Brešan.

Ako su *tri splitska mušketira karikature iz Duje Balavca* – Katunarić, Vidović i Meneghello-Dinčić onda je Angjeo Uvodić nesumljivo – *D'Artanjan*.⁹

Likovna djela Angjela Uvodića žive i danas. U *Antologiji hrvatskog humora, Knjiga 5, Ples smrti, Antologija hrvatskog likovnog humora*, uvrštene su četiri Uvodićeve karikature (446-469).

Franjo Dulibić, povjesničar karikature u knjizi *Povijest karikature u Hrvatskoj do 1940. godine*, uvrštava 10 njegovih karikatura, te mu posvećuje i 6 stranica teksta.

Ni u Splitu Uvodić nije zaboravljen, na izložbi *Stoljeće karikature u Splitu u Muzeju Grada* 1997. izloženo je 11 njegovih radova.

Galerija umjetnina Split 2002. organizira izložbu *Angjeo Uvodić 1880. – 1942. Djela iz fundusa Galerija umjetnina*, sa 82 Uvodićeva rada. Iris Slade 2009. u *Kulturnoj baštini* objavljuje esej – *Specifičnosti likovne produkcije Angjela Uvodića*.

Na njegovom djelu rade se magistarski radovi (2009. – Iris Slade, Arijana Rožić Brakus).

Kroz zapise i kritičke osvrtne raznih autora *Angjeo Uvodić* se često bilježi kao *Andeo*, onako kako se izgovara njegovo ime. Ovdje koristimo oblik *Angjeo*, kao što je i on sam potpisivao svoje knjige.¹⁰ Zanimljivo je da i danas na njegovom nadgrobnom spomeniku na Lovrincu piše – *Andjeo*.

DVA BRATA

Angjeo Uvodić izrađivao je brojne karikature poznatih splitskih faca i portrete uglednika (što je očito bilo popularno u to vrijeme, kao što su to kroz *Duju Balavca* radili i Katunarić, Meneghello-Dinčić i Vidović). Međutim, evidentan je i njegov interes za pučane Splita, koje je svojim sjajnim crtežima zabilježio kao dio memorije ovog grada.

Ne smiju se zaboraviti ni već spomenute Angjelove ilustracije uz tekstove njegova brata Marka, koji su objavljeni u dnevnom listu *Novo Doba*, kojima je ovaj dvojac stvorio cijelu galeriju splitskih osobnjaka.

Povjesničar karikature Frano Dulibić jedan je od rijetkih koji u svojim tekstovima uočava logičnu povezanost naša dva brata, Marka i Angjela.¹¹ (*Obojici su glavna tema Splitsani i njihov smisao za humor... Ispod vedrine i humora, u djelima obojice braće proviruje tragika života...*).

U eseju o karikaturama Emanuela Vidovića, autor (E. Š.) navodi: *Za razliku od njih* (riječ je o A. Katunariću, E. Vidoviću i V. M. Dinčiću), *a van kruga Duje Balavca, posebno je Angjeo Uvodić, očito s ljubavlju i bez ruganja, prikazivao „običan svijet“, siromašni splitski puk, vjerojatno i pod utjecajem brata Marka Uvodića, Splitsanina.*¹²

Poznata je i Angjelova karikatura brata Marka, rađena tehnikom linoreza.

Ta bratska povezanost i njihov interes za splitski puk i sirotinju, kao i za pitoreskne ambijente pučkog tradicijskog graditeljstva Geta, Varoša, Lušca, Manuša i Dobroga, rezultirala je Markovim dokumentarnim često tragično-komičnim pričama te Angjelovim crtežima i grafikama, koje su trajan i vrijedan doprinos splitskoj povijesti početka XX. stoljeća.

Kako u to vrijeme nije postojala komanda print-color, a naslovnice su bile dvobojne (uvijek s Angjelovom karikaturom), to je trebalo praviti kliše od cinka, kojim bi se na naslovnici prvo tiskao crveni ton (naslov, kresta i noge pijetla), a tek ona crni tisak, opet po klišeu.

Imali smo jedinstvenu priliku „spojiti“ originalni kliše i libar *Ona o' pivca*, tiskan 1925. (a kupljen preko interneta 2015.).

Nisu bez razloga Angjelove bratske karikature bile i na naslovnicama oba *Libra Marka Uvodića Splitsanina*.

STOL MUDRACA

Dva brata Uvodića pripadala su intelektualnom krugu Splita, tako da su aktivno sudjelovala u mnogim segmentima života grada. Bili su, naravno, redovni sudionici *stola mudraca*.

Obojica su bili školovani (Split i Beč) intelektualci, cijenjeni i uvaženi građani. Angjeo je bio prvi kustos splitske Galerije umjetnina, od 1931., pa do kraja života, a Marko prvi direktor Muzeja grada Splita od osnivanja 1946.

Jedan kameni stol i jedna splitska kavana ušli su u legendu, i to kavana smještena *navrj Pjace*, a traje od XVIII. vijeka do naših dana (otvorio ju

Venecijanac Turcatti još 1772. kao *Botega di Kafe*). Kavana je mijenjala vlasnike (od 1807. Selean vodi *Švicarsku kavanu – Caffè degli Svizzeri*, Grioni otvara *Caffè Grioni*, pa Troccoli 1860. otvara *Caffè dei Signori – Gosposku kafanu – Caffè Troccoli*). Njegova kavana postala je centar okupljanja oko probuđene nacionalne hrvatske svijesti. Kavanu zatim 20 godina vodi Pirolo, a sljedećih 10 godina Panachoff. Poslije Prvog svjetskog rata, Matić i Čulić otvaraju kavanu i hotel, pod imenom *Central – Matić* (za uređenje interijera ugostitelj Mate Matić je 1927. dobio odlikovanje na velikoj izložbi u Belgiji).

U vrijeme sve do Drugog svjetskog rata, kavana je središte modeliranja političke i umjetničke misli, mjesto gdje su se za *stolom mudraca* – dugom kamenom pločom s grbom Grada (po nacrtu arhitekta Fabjana Kaliterne, sastajali odabrani istaknuti građani, splitski intelektualci, profesori, liječnici, umjetnici, političari. Razni kroničari tog vremena navode mnoge sudionike tog mudrog stola – tu su dr. Ivo Tartaglia, slikari Emanuel Vidović, Ante Katunarić i Virgil Meneghello-Dinčić, kipar Ivan Meštrović, povjesničar Grga Novak, književnici Dinko Šimunović i Milan Begović, naravno i braća Marko i Angjeo Uvodić.

U kavanu su povremeno navraćali i književnici Vladimir Nazor, Ivo Vojnović, Tresić-Pavičić, Josip Kosor, Filip Marušić, Rikard Katalinić-Jeretov, Ivo Cippico, Božo Lovrić, kipari Ivan Rendić, Toma Rosandić, Arthuro Ferraroni, Branislav Dešković, Paško Vučetić, Karlo Inchiostri, slikar Josip Lalić, kompozitor Josip Hatze, arhitekti Ante Bezić i Kamilo Tončić...¹³

Na sjajnoj karikaturi Angjela Uvodića – pod nazivom *Posljednja večera* prikazan je jedan od sastava tog stola mudraca.

S lijeva na desno su: Paško Matošić, Angjeo i Marko Uvodić, dr. Vjekoslav Škarica, advokat, novinar Vinko Kisić, urednik *Novog doba*, dr. Ivo Tartaglia, dr. Šimun Tudor, izdaleka viri dr. Juraj Čurin, oftalmolog, slikar Emanuel Vidović, Juraj Vranković Pegulica, inž. Dane Matošić (brat Paškin), dr. Pjer Rismondo, Lujo Rismondo i Duje Ivanišević, zet Marka Mikačića (hvala Sandri Tomić).

Teško je danas i zamisliti takav „koncentrat“ intelektualne elite na jednom mjestu, pa je logično što je legendarna kavana na Pjaci bila epicentar većine umjetničkih, kulturnih i društvenih vibracija. Naravno, diskusija, šale ni vica nije nedostajalo. Iako neformalna grupa (danas bi ih možda nazvali – lobi), uspijevali su Splitu nametnuti dinamičan i zavidan ritam života.

Kreativna i organizacijska snaga osoba okupljenih pod radnim nazivom *Stol mudraca*, nije se trošila samo na pričama. Kako su okupljali veliki broj značajnih osoba tog vremena (i gradonačelnik je bio „njihov“), naši su „mudraci“ osnivali mnoga društva (kao što su današnje udruge) – *Društvo za polipšavanje Splita*, *Društvo za zaštitu i unaprjeđenje Marjana* – „*Marjan*“, pa udruženje *Za Split*, koje bi brinulo i ljepšem i urednijem Splitu (od 1937., a na Meštrovićevu inicijativu obnovljeno je pod imenom *Za stari Split*, što je preteča *Društva prijatelja kulturne baštine* koje je osnovano 1971. Na čelu svih tih društava bili su sudionici „mudrog stola“.

Ova druženja i promišljanja rezultirala su pokretanjem humoristično-satiričnog lista *Duje Balavac* 1908., kao i osnivanjem *Hrvatskog umjetničkog društva Medulić* 1908. godine (Meštrović i Vidović) koje je okupljalo mlade umjetnike, pa u Zagrebu već 1910. imaju izložbu „*Nejunačkom vremenu usprkos*“. Naravno, imali su svoje članove i u Uresnom povjerenstvu grada koje je (ne)odobravalo sve urbanističko-arhitektonsko-umjetničke intervencije u gradu.

Možda nas onda i ne treba čuditi što je Split njihova vremena bio grad snažnog utjecaja i ubrzanog razvoja, grad kulture i velikog broja intelektualaca. Ova okupljanja važnih osoba grada sigurno su pridonosila nagađanjima o njihovom mogućem članstvu u raznim udruženjima i ložama.¹⁴

Podsjetimo kako je Split pred Prvi svjetski rat imao 20.300 stanovnika (u to vrijeme Rijeka je imala 40.000, a Pula 59.000), a da bi početak Drugoga rata dočekao sa 46.000 stanovnika! Do Prvog rata Split je bio pod vlašću Austro-Ugarske, a do Drugoga u Kraljevini SHS pa u Kraljevini Jugoslaviji. „Član“ stola mudraca (i danas popularni) dr. Ivo Tartaglia splitski je poteštast od 1918. do 1928., a od 1929. do 1932. prvi je ban Primorske banovine!

U periodu između dvaju svjetskih ratova, Split je, začudo, imao dotad nevideni kulturno-umjetnički, ali i graditeljski razvoj, koji će se vrlo teško ponoviti. O Splitu tih međuratnih godina, o svim gradskim i graditeljskim zahvatima, o kulturnim institucijama, izložbama, tiskanim knjigama, podignutim spomenicima... brojne podatke brižljivo je zapisao dr. Branislav Radica u svojoj *Monografiji Grada Splita Novi Split* od 1918. do 1930. godine. Navodimo samo dio uvodnih napomena:

... *Knjigu sam nazvao „Novi Split“ zato što je naš grad od Ujedinjenja (autor misli na 1918. godinu) potpuno izmijenio svoj izgled i karakter starog, provincijalnog grada Dioklecijanove palače. Novo proširenje na periferijama, koje*

*se najbolje vidi sa divnog novog Marjana, jaki demografski razvitak, nova uloga Splita kao administrativnog centra, elektrifikacija, novi vodovod, kanalizacija, asfaltiranje i uređenje starih obala i ulica, otvaranje novih puteva, nove kulture i higijenske ustanove, novo groblje spomenici, pojačana privreda, željeznički spoj Splita s Evropom, autobusne veze sa bližom i daljom okolicom i.t.d. sve to dokazuje i nameće osjećaje, da se je naš grad pretvorio u Novi Split, čiji solidni temelji jasno ocrtavaju konture daljnjeg sigurnog napretka...*¹⁵

SPLIČANISTIKA – DOKUMENTARISTIKA UVODIĆA

Literarni opus Marka Uvodića kompetentni su književnici i književni kritičari analizirali, objavljivali i uvrštavali u knjige, kritički ga smještali na mjesto koje mu po njima pripada.

Nikola Disopra (1923. – 1990.) je na kraju svog pogovora u *Izabranom libra Marka Uvodića Splićanina* ovako ocrtao Uvodića:

*Sve u svemu – splitske teme Marka Uvodića imaju jednu zajedničku osobinu: uvijek su vjerni i onda kad nam se naoko čine nemogući i nevjerojatni isječci iz života jednoga grada i njegovih ljudi gledani okom izvanrednog humoriste i humaniste, koji je kroz smijeh i glendu uvijek bio na tragu suzi i na njenu dnu nailazio na tragiku. U tome je sva ljepota, sva draž i sva čar homoreske humaniste Marka Uvodića Splićanina.*¹⁶

Anatolij Kudrjavcev (1930. – 2008.) o Uvodiću piše:

*Humoreske Marka Uvodića iz „Libra I“ i „Libra II“, kao i one na stranicama splitskih i zagrebačkih dnevnika, pružaju posebno, autohtono svjedočanstvo o splitskom životu i o mentalitetu Splićana. Nastala iz humorističkih pobuda, ta se proza često služi hiperbolom i ironijom. Ali njezine stranice vrve punokrvnim životom i tipičnostima. S opisom interijera koji su mnogobrojna ponavljanja s varijacijama, s cizeliranjem tipova težaka, zanatlija i malih činovnika koji se ponašaju u skladu s tradicionalnim navikama u svojem čudaštvu, sa slikanjem karakterističnih situacija u tipičnim ambijentima i s izborom motiva koji jesu odmaci od uobičajenoga, ali su također veoma prepoznatljivi primjerci lokalnog ponašanja, Uvodić je nekakav zastupnik splitskog verizma. Neke od njegovih priča istiniti su slučajevi iz života pa su, dakle, autentična dokumentarna građa za ostvarivanje precizne predodžbe. Međutim, Uvodić se tihom, jedva uočljivom nijansom cinizma odmiče od toga svijeta, diskretno uljuljan u zadovoljstvo nadmoći. I to je izvorna splitska crta u mentalitetu pisca – psihološki dokument jednako značajan kao i sami opisi.*¹⁷

Ovom prilikom, ne miješajući se u kompetentnost kompetentnih i ne mjereći književničke dimenzije autora, želimo ukazati na važnost Uvodićevih tekstova za *ovo naše* okruženje.

Kao prvo, Uvodić je pisao o Splitu svojega vremena. Nije se upuštao u prošlost, niti je predviđao budućnost. Detaljist, kakav je već bio, vjerno je opisivao viđeno, ljude i prostor u kojima oni žive, pa su njegovi zapisi i dokument stanja tog vremena Splita.

Bitna je karakteristika njegova rada interes za sirotinju, ljude koji žive u bijedi i u nikakvim životnim uvjetima starog dijela grada. Iako je pripadao intelektualnoj eliti Splita, družio se s brojnim profesorima, doktorima i umjetnicima koji su studirali u europskim metropolama (zapisali smo da su i oba brata Uvodića studirala u Beču), poznavao je mnoge bogate trgovce i imućne građane koji su živjeli u vilama s poslugom (dvorkinjama), Uvodić je pokazao jaku socijalnu notu, pišući o ljudima koji su bili na rubu egzistencije (pisao je o *malim i običnim* ljudima – rekli bi *veliki i neobični* ljudi). Pisao je o ljudima i prilikama koje su prešućivali drugi naši pisci tog vremena, ali uvijek bez izrugivanja i zloće.

Kako bi snažnije ukazao na teško stanje tih ljudi, često se koristio tehnikom kontrasta, tragično je naglašavao komičnim. Šaljivac Uvodić efektivnim je (crnim) humorom isticao muku i apsurdnost pojedinih trenutaka života. Sintagma *Smij i suze starega Splita*, koju je Ivan-Ivko Kovačić upotrijebio za naslov svoje knjige o Splitu, najbolje ocrtava suštinu Uvodićeva pisanja.

Sve Uvodićeve kratke priče (ukupno 47 tekstova), koje je autor uvrstio u svoje dvije knjige – *Libar Marka Uvodića Splićanina* (1940.) i *Drugi libar Marka Uvodića Splićanina* (tiskane 1952., dakle 5 godina nakon autorove smrti, ali koju je on pripremio), dokumentiraju jedno vrijeme u trajanju ovoga grada.

Pišući o osobama i ambijentu u kojem živ(otar)e, Uvodić stvara svoj opus splićanistike – dokumentaristike.

Ako bi i zanemarili samu priču, radnju teksta, njegovi zapisi dokumentiraju (*da se ne zaudobi*) – pučko tradicionalno graditeljstvo grada, toponime, imena i prezimena ljudi, nadimke i prišvarke, narodne običaje, odgoj i odnose u obitelji, odnos prema vjeri u Boga i moralu, zanimanja koja najčešće više ne postoje, pozdrave, pučke uzrečice i napjeve.

Krenimo od kuća u kojima žive Uvodićevi junaci!

Potvrđujem, kao arhitekt koji je osobno snimio, izmjerio i iscrtao čitav niz sličnih starih građevina (u Varošu, na Lučcu, u Getu, ali i na Visu, u Komiži, Kaštelima – sve je to isto pučko graditeljstvo Dalmacije po materijalu, obliku i načinu gradnje), a u funkciji izrade projekata za njihovu rekonstrukciju, kako su Uvodićevi zapisi tih zgrada točni, vjerodostojni i – jedini pisani dokument iz tog vremena.

Mnogi su strukovnjaci tijekom godina napisali brojne studije i knjige o arhitekturi carske palače kao i onih romaničkih, gotičkih i renesansnih, pisali su traktate o peristilu i peripteru, trikliniju i termama, biforama i triforama, profilacijama i stilizacijama. Siromašna tradicijska gradnja nije bila dovoljno atraktivna. Tim su Uvodićevi detaljni opisi tih ambijenata vredniji.

Kao uvod u svoje priče, Uvodić često daje vrlo detaljan opis prostornog ambijenta Rive (*Sve je utopjeno u ... žmul vina*), Veloga varoša (*Paško Čingle i Mare Braška, Ženidba Fabjana Žunića*), Geta (*Za pošteno priživiti*), dvora (*Dvor o' čakul*), zgrada (*Marinko i Palmira*), ribarske (*Pave i Mare*) i težačke kuće (*Bidni Bartul, Mare Ajduk*), sirotinjske kuće (*Iz raja u pakal*), konobe (*Ča smo na ovom svitu, Žiže i Mare*), oštarije (*Žalovanje*), butige (*Kasno ma časno*), pomišća (*Matija Paškina*)...

Evo kako je Uvodić u priči *Bidni Bartul*, opisao jednu težačku kuću:

Bartulova kuća je bila na vrj sela, ka' zadnja kuća i na osami.

Kuća ona obišna težaška. Skale i balatura, doli konoba, na prvi pod dvi komore, a na drugi kužina. Ovi drugi pod, ka' sve težaške kuće, to ka' podkrovje, pod gredan jema par ponistar ka' luminari. To su ponistre koje se dižu povrj krova, i svaka ponistra jema svoj mali krov.

Tot se kuva i večeraje. Po danu težaci bi prin – nima toga višje – radili po cili dan u pože, i nosili sobon komad kruva i malo vina razvodnjenoga u tikvi, da in bude priko dana, a na večer, kad bi se vratili kući, onda bi večeravali.

Tot je bi' široki i niski komin, s rubon o' driva, jerbo se zimi sidilo okolo komina i naslanjale noge na ti rub o' komina. Povrj komina, ispo' nape, visilo je suvo meso na dimu, a bilo je dima kod težaški' kuć, koji je kroz ponistre izlazi', jerbo oni mali fumar povrj komina, nij' moga' gutat' vas dim, i zato je sva kužina bila crna i sva je svitlila, ka' caklila o' puste caže ča se 'e po njoj vatala.

Take su bile sve kužine, a tako je bilo i u našega Bartula. Na prvon podu je Bartul jema' dvi komore jednu za se a jednu za sestru.

U njegovoj je komori bila posteža, obišna ona kaštelanska posteža o' peršone i po. To su posteže bile prin puno u modi pa i kad bi se ženili, spavali bi ženon u

tin postežan, i zato je uvik u Kaštile bilo puno dice. Povrj posteže je bila Gospina slika. Sa strane sv. Felici'jo a povrj slike, grančica blagoslovjene masline. Omar do posteže je bila skrinja 'di bi Bartul tišća' robu i prominu. U komori je bilo jošćec jedna katriđa i višje ništa. U komori 'di mu je stala sestra Karmela, bila je posteža ma tisnija, i osin Gospine slike, bilo je jošćec puno slik' o' svetac', jerbo je Karmela bila puno bogožubna. U njezinoj je komori bi komo i jedan stol 'di bi sidili kad bi doša' kokod iz Splita.

U konobi je bilo par bačav', badanj', dvi kace, par maštili, i ostale težaške potreščine.

Osin te stojne kuće, bile su jošćec, kućica za prajca i kućica za tovara, i jošćec jedna manja za kuvat' lušiju. Isprin kuće je bi' vrtal, a u sri' vrtla, je bila gustirna sa zdravon i friškon vodon.

Eto, to je bilo Bartulovo i sestre mu Karmele.

Iako detaljist po naravi, Uvodić je bio i majstor s malo riječi. U priči o legendarnima Roku i Dujki (poznatija kao Smojina Cicibela) ovako opisuje Dujkinu nastambu: *Ona je stanovala u Varoš, u julicu sv. Frane, 'di je danas br. 30 a. Tot jon je otac jema ništo kućice, ništo mižerje. Ulist i izać. To je bilo sve...*

U istoj priči Uvodić ocrtava ubošku kuću, zadnje Dujkino boravište: *Ta je kućica na desnu ruku kad se gre uz ulicu, i jema broj 14. Mala potleušica, par metri duga i isto toliko široka, vrata i bokun ponistrice, a unutra su bile druge dvi tri starice, koje je općina isto tot bila stavila. Par čaval na zidu, to je bila sva mobilja. Za Roka i za Dujku, i ta je mobilja bila suvišna, jerbo nisu imali ča obišivat.*

Ulist i izać. Par čaval na zidu, to je bila sva mobilja. Ma, to je vrhunski haiku našega Marka, više ova mala rečenica govori o sirotinjskoj pučkoj arhitekturi Varoša, nego svi libri, doktorati i crteži skupa – komentar E. Š.¹⁸

Sudbine svojih junaka Uvodić vješto spaja s njihovim zanimanjima: oni su smetlari, ribari, težaci, niži činovnici i *pobasji* postolari, kovači, pralje – *lavandere*, radnici u tvornici cementa, pogrebni radnici, konopari, lupeži... O umjetnicima, profesorima, doktorima, političarima – Uvodić ne piše.

Smetlari ili škovacini češće se javljaju kod Uvodića, a priča *Ča smo na ovom svitu* posvećena je tragičnom životu škovacine Kate Aždaje, *'rišćanke iz Vljajov'*, koja je u svojoj konobi i živila u smeću, gdje je rodila devetoro djece a nijedno nije živjelo duže od par godina.

U više navrata Uvodić piše o ribarima s Matejuške.

Kad more čovika pritegne – zapis je o ribaru Jakovu Velatu kojemu je njegova gajeta bila druga kuća, a kad se u njoj razbolio i legao u krevet na brigu sestri Kati – *Otrov je to za nj bilo. Juva, meso i posteja su ga ubili. Četvrti je dan umra.*

Pave i Mare – tragična priča o *Pavi Majtiću* sa *Tomića stina* (radi se ustvari o prezimenu *Mojtić* nadimka *Matacin*, ali je Uvodić uobičavao promijeniti po koje slovo da može izvrđavati ako bude prigovora) i ženi mu *Mari Kaštelanki Čučurki*. Garbinada ga je bacila na grebene i slomila ispod Sustipana.

Jedna ljubavna o mladome ribaru i mladoj lavanderi smještena je na pozornicu Matejuške (*Dujko i Marica*).

I tužna priča *Dujkin dvor* vrti se oko ribarske Matejuške i Dujkinom (prezime Bašić) i Rokovom (prezime Ljubica) *gnjizdu u rastočenoj gajeti*, gdje su živjeli od ono ulovljene ribe i milosti Varošana.

Težaci se često spominju u Uvodićevim tekstovima, a posebno su im posvećene *Naš bidni tovar* i *Kun Frane i njegov tovar*. Ove dvije priče o težacima i tovarima otvaraju i zatvaraju Uvodićev prvi *Libar*...

U *Drugom libru*... jedna naizgled šaljiva pričica *Paškina tikvica*, također ocrta život težaka (Paška Kurira) pun praznovjerja, koji se uplašio prazne tikvice.

U drugim pričama opisuju se *radnici u fabriku o' cimenta* (*Mate iz Vlajov' – Ča smo na ovom svitu*), fakini (*Sprovod jednega diteta*), vlasnici oštarije (Pave Gašović – *Žalovanje*), činovnici (šjor Toni Belić – *Ženidba Tona Belića*, šjor Bepo – *Eno je, još je živa*, Miće Jurić – *Sritni su bili*, Stipe Novaković – *Život na rate* i šjor Ive – *Ubit ću seeeee...*), prodavači u butigu (Ante Mijatović – *Kasno ma časno*), postolari (*pobasji postolar* Paško Librica – *Iz raja u pakal* i Paško Tak'jica – *Dvor o' čakul*), pralje – *lavandere* (*Matija Paškina*), zidari Toni Kašelun – *Sve utopjeno u... žmul vina*), kovači (Špiro) i pogrebni radnici (Jure – *obuče se u ponpu funebru – Za pošteno priživiti*), drvodjelci – maranguni (meštar Bepo – *Za pošteno priživiti*), kao i konopari (Marin otac – *Žiže i Mare*).

Nisu zaboravljeni ni poslovi pranja crijeva u klaonici (*prala je kuline u kasar*), ni *prodaja tripica i nožica*, kao ni *čišćenje raža i pasa na ribaricu* (*Mare Krava – Iz raja u Pakal*), kao ni poslovi razni (*radila je svašta, krpila vriće, prala robu, radila ovo i ono i druge stvari, za pošteno preživiti*), *Mare Braška – Paško Čingle i Mare Braška*), pa ni oni lupeški (*Vižula, kraj o' lupeži – Za pošteno priživiti*).

U istoj priči Dujka nabraja čime se sve bavio njezin prvi muž, *Špiro, Bog mu da' pokoj: Bi je kovač... Čini' je trapule za 'vatat miše, gradele za peč ribu, naprav'ja je kjučanice, poprav'ja je komoštre i krakune, a čini' je trkmare za Kaštelanke, za vadit sić iz gustirne, i ribariman za vadit vrše iz mora...*

Drugi Dujkin muž, *Bepo – bi je marangun (drvodilac)... odi je po kućan svitlat mobilju... čini je čibe za 'tiče i one ventule (lepeze) za puvat oganj, znate, one o' perušin' o' tuke, ča su katramane, s ručicon o' driva...*

Iako bračno stanje ne spada u zanimanja, udovice i usidilice omiljena su Uvodićeva tema. Redaju se *šjora Lizeta (Ženidba Tona Belića), kuma Dujka i kuma Paškva – dvi matere dvi udovice (Marinko i Palmina) i šjora Mare, jedan lipi kus udovice, sva ka' kip jedan (Paško Čingle i Mare Braška).*

Sklon bilježenju pučkog blaga i usmene predaje, Uvodić u svojim pričama spašava od zaborava mnoge narodne pjesme, koje su se nekada mogle čuti splitskim kaletama, dvorima i konobama. Da se ne zaboravi, ostali su zabilježeni napjevi: *I blažena poste'ja, I pribili lancuni, I svi angjeli od raja...* (Marinko i Palmina), *Jedan mali brodić, Po srid je konala, U njem' je moj dragi, Su još dva mornara...* (Pave i Mare), *Mare moja, Moja koko, Pogledaj me, Crnin okon...* (Paško Čingle i Mare Braška), *Marice divojko Poštenoga roda, Ti ne peri robu Pokraj moga broda...* (Dujko i Marica), *Evo san ti doša' Iz daleka mista, Ovega ti puta Nisan doni ništa...* (Besida je besida), *Jo prokleta Ona skala, 'Di je Mare Moja pala...* (Žiže i Mare).

Poznatu opjevanu legendu o Palmi Karamanki (koja je umrla od epidemije velikih boginja – *patula* 1864.) Uvodić zapisuje u *Dva dobra svidoka*, gdje šjor Duje pjeva: *Kad su je doveli – Kraj Vujčina rata, - Onda je proplače – I teta Šoltanka...*, da bi ga šjor Vice odmah ispravio: *... Kad su je donili – Kod Vujčinog rata, – Onda je izašla – Lovršina na vrata...*¹⁹

U priči *Dujkin dvor* Uvodić zapisuje čak 181 stih (!) poznatih pučkih napjeva: *Prostitute susidi, - Ča san doša' budit, - Ov'd je moja draga, – Dajte mi je 'jubit...*

Uvodićevi tekstovi još su važniji dokument o splitskom mentalitetu i običajima, kao što su prosidbe (*Besida je besida*), žalovanja (*Pere Smokvica na žalovanju, Žalovanje*), sprovodi (*Mare i Žiže, Sprovod jednega diteta*), maškare (*Ive Mušica u maškare*). Isto tako jasno se ocrtavaju i moralni odnosi među mladima (*Tonko i Marica, Marinko i Palmina, Paško Čingle i Mare Braška*), odnosi štovanja između mladih i starih, unutar članova familije (*Besida je*

besida). I što je možda najvažnije, odnos i poštovanje sirotih pučana prema vjeri, Bogu, Gospi, Isusu, svecima i kršćanskim vrijednostima (*Zavit, Iz raja u pakal, Mare 'Ajduk, Bidni Bartul*), a osim bogobojaznosti dokumentirano je praznovjerje (spomenuta *Paškina tikvica*).

Naravno, dio splitskog načina života onog vremena su i magarci, koji su bili ondašnji „traktori“ splitskih zemljoradnika. Odnos težaka prema tovaru važan je za razumijevanje *težaške* naravi, što Uvodić bez milosti dokumentira na svoj način, u više navrata (*Naš bidni tovar, Kun Frane i njegov tovar, Štorija jednoga tovara*).

Uvodić bilježi i starinski način kako se može spriječiti da tovar – reve: *Vežijedu bidnoj beštiji na rep jednu oveću stinu, o' pe', šest kili, a i višje, da ne reve, jerbo kad tovar ne more da malo dignu rep, nemore revat (Nij' ni tovar luda beštija)*.

Još je upečatljivija scena *težaške* samilosti:

Jema je jedan jednoga tovara i to puno godin'. Beštija ostarila, oslabila i nemore višje deboto ni 'odit. Va'ja ga... ubit'.

Misli gospodar kako bi ga moga' ubit'. Ne zaslužuje za tovara sarčit' itac iz puške oli revolvera, a jopet, govori, da mu čini milinje tako ga ubit'.

Znate li ča je učini'?

Odv' ga je u po'je, i veza' za maslinu na kratko, da tako o' glada krepa... jerbo mu je činilo milinje ubit' ga. (Naš bidni tovar).

Ipak, da ne dobijemo pogrešnu sliku o odnosu Splicišana prema toj životinji, napomenimo kako su stari *spliski težaci* svom tovaru tepali – *živče*, što i Uvodić u nekoliko navrata navodi.

Osim riječi za predmete i pojmove, koje se mogu kazivati književnim standardom ili lokalnim govorom, Uvodić bilježi i bezbroj sklopova riječi, koje se kao mantre i danas upotrebljavaju u narodu. Poneki pisci ih i dalje koriste kao „narodno blago“ kada se žele približiti starim vremenima, i ne sluteći kako bi sve to bilo zaboravljeno da nam nije bilo Uvodića. Nabrojimo nasumce samo nekoliko primjera:

Zdravi i veseli bili, O, kume Mate, vi ste?, Eto jesan, A ča je, kako ste, ča je nova?, Evo lipo vrime, Eeee Frane, 'Ajdete, S Bogo'van, Ote s Bogon, As ti, As ti sto, As ti Mande, As ti Gospu, Asti miša u bunbaku, Laže ka' pas, Bože oprosti i pasa, Bože sačuvaj, Ma ča to govorite?, Dobra ti je ta i ta, Jemate prav', A ča ti govoriš?, A evo a eno, Koji ti je đava', Jeste li dobre vo'je, kako stee, Komodajte se, Doma dojdiii, Neću za dišpet, Ča san ono tija reć, Ma bravo, Ajde, neće van past krana s glave, Jeste vražji, Niste ni Vi za bacit, Nisan se ni ja jučer rodi', Da ti ga je vidit,

Uze' ga je Bog k sebi, Va'ja živit, o Bože moooj, Ol' smo za jedan dan, A sve je crna zem'ja, Pij kunpanjo, Je bi' čovik, Bog mu da pokoj, Bi je čovik na svon mistu, A ča je triba govorit, Bože moj, a ča smo na ovon svitu...

Postoje i čitave rečenice koje rado upotrebljavaju drugi autori nakon Uvodića, na primjer: *On je skoči' na me ka' zmaj, ka' zmija jutica, ka' aždaja, ka' zvir jedna, ka' lav, ka' tigre jedna...*

Posebno bi trebalo naglasiti slogan – *nima Splita do Splita*, koji se i danas često spominje uz Split (kažu da je to i naziv neslužbene himne Splitskog festivala zabavnih nota), a koji odlično pogađa mnoge crte splitskoga mentaliteta (*ko san ja san*, Split nije prvi nego – najprvi). Koliko je autoru poznato, ovu „legendarnu“ sintagmu – *nima Splita do Splita* treba pripisati baš Marku Uvodiću, koji ju je upotrijebio (izmislio) u svome izvještaju iz Washingtona (još 7. III. 1921. godine!).²⁰

Na pitanje predsjednika Amerike Hardinga (Warren Gamaliel Harding, 1865. – 1923.): *Je li van draga ova naša Amerika?*, dopisnik Marin odgovara: *Je mi draga, ma ne vidin uru uteć, a znate ča ću van reč: o' ciloga svita ča san ga obaša, nima Splita do Splita!*

Više sastavljača rječnika starih splitskih riječi sigurno je uveliko koristilo Uvodićeve tekstove kao jedan od vrijednih izvora za zapisivanje „zaboravljenih“ riječi.

Osim ovih sačuvanih napjeva, vrijedan podatak su i brojni nazivi splitskih predjela, naročito nazivi ulica koji su do danas, voljom politike, promijenjeni. Da ne spominjemo brojna imena i prezimena osoba, žitelja tadašnjeg Splita, a posebice nadimke obitelji i prišvarke pojedinaca. Stoga nas ne treba čuditi što su se uz pomoć Uvodićevih knjiga sastavljali popisi splitskih *nadimaka* i *prišvaraka*.²¹

MARKO UVODIĆ SPLIĆANIN

Kad je već o prišvarcima riječ (*nadimci* su se odnosili na prezimena obitelji, a *prišvarci* za pojedince) treba se osvrnuti i na prišvarak koji je Marko Uvodić očito sam sebi dodijelio – *Splićanin*. Tim se prišvarkom koristio samo za svoje tri knjige, *Spliška govorenja oliti libar Marka Uvodića Splićanina* (1919.), *Libar Marka Uvodića Splićanina* (1940.) i *Drugi libar Marka Uvodića Splićanina* (1952). Na svim ostalim tekstovima potpisuje se samo imenom i prezimenom.

Kako navodi Nikola Disopra,²² Marko Uvodić se referira na imenjaka Marka Marulića Splitsanina, što se može shvatiti i pretenciozno i duhovito. U svakom slučaju – neobično. Kao što bi neobično bilo da neki *Rašpe*, koji se rodio i stalno živi u Trogiru, sebe nazove *Rašpe Trogiranin*. Da se kojim slučajem naš Rašpe preseli u Split, onda bi taj prišvarak *Trogiranin* bio logičan, dobio bi ga vrlo brzo, bilo kao znak lakšeg raspoznavanja bilo kao opomenu – ovaj nije iz Splita.

Poznato je, naime, da su Uvodići u Split jednom došli iz Klisa. Napominjemo kako je Frane Senjanović-Čopo u svojem libru *O splitskim prišvarcima i nadimcima*, ipak zabilježio prišvarak *Zelembač* za splitske Uvodiće.²³

O porijeklu Uvodića, sam Marko zapisuje u svom razgovoru s don Franom Bulićem:

– *Sve se izmišalo – govori Don Frane meni – Kad su mene u Beču pitali: ima li Turaka u Bosni, ja sam im odgovorio da ima nekih trideset familja, ostalo su sve naši koji su se poturčili radi zemlje, kuće i stanja... sve je to naš svijet... i nas Bulića ima u Mostaru i okolo Mostara...*

– *Skružajte, Don Frane, na kojoj ste, i ja nisan Uvodić vengo Čipčić iz Ercegovine.*

– *Kako to?*

Jedan put govori meni dotur Jozo Smodlaka: slušaj Marko, vi niste Uvodići, vi ste Čipčići. Kako to?, govorin je njemu. – Vidio sam je iz Matica na Klisu. Vi ste Čipčići iz Ercegovine s fratriman godine 1680 došli ovamo. Jedan dio je ostao u Dugopolju (jema i' još i bilo i' je dosta po sudu i po prežuniman), a jedan dio je došao na Klis i nastanili ste se (nisan ja – mislin ja u sebi) ispod Kose, poviše izvora Jadra. Vi ste uhodarili Turke, pa vas prozvaše Uhode, a od toga ste pomalo postali Uvodići...²⁴

Za ovo Markovo samotituliranje prišvarkom *Splitsanin*, uvjeren sam da je u pitanju ipak njegov *splitski dišpet*.

Ne bih se čudio da su mu „pravi“ Splitsanin za života predbacivali kako Uvodići nisu iz Splita, pa samim tim ni on, Marko Uvodić, nije Splitsanin (ove se teze, nažalost, i dan danas provlače kroz pisanja pojedinih autora). Bez obzira na to što se Uvodić rodio i umro u Splitu, i što je svojim brojim tekstovima sjajno dokumentirao splitski duh svog vremena, a posebice što je uveliko pridonio da se *splitski govor* ne zaboravi – Uvodić po njima nije

Splićanin. Naime, poznata je *ignorantska* mana brojnih *fetivih Splićana sa kolinon*, koji misle kako su već svojim rođenjem „puno“ učinili za Split, i o njemu sve znaju pa ne trebaju ništa čitati – *Ma ča će on meni poč govorit i pisat o momen gradu, a ča se lipo ne popenje gori na Klis, odonlen će ga boje vidit...*

Štovatelji lika i djela Marka Uvodića, ovog splitskog pisca poznaju samo po njegovim tekstovima, te po jednoj fotografiji, koja se javlja u reprintima njegovih knjiga.

U želji da autora kao osobu približimo čitateljima, na kraju donosimo nekoliko ekskluzivnih fotografija iz raznih perioda života, od mladenačkog (predbečkog) doba pa do „ozbiljnijih“ vremena.

UZORI I SLJEDBENICI

Marko Uvodić je svojim djelom – pisanjem kratkih priča iz života splitskoga puka (i to na lokalnom govoru), smještenih u prostore siromašnog dijela grada, dokumentirao život i ambijent jednog dijela Splita svog vremena, a što su drugi autori tog doba zaobilazili. Njegova orijentiranost na „male“ splitske teme, socijalna osjetljivost, dokumentaristika i upotreba splitskog govora, čine ga ipak jedinstvenim.

Teško je u brojnim splitskim autorima Uvodićeva doba, koji su bilježili Split na drugačiji način i bavili se drugim splitskim temama, naći uzor u koji se Uvodić ugledao.

Istina, vrijeme Uvodićeva sazrijevanja bilo je neko „šaljivo“ doba Splita. Čak je i gradonačelnik Vicko Mihaljević (1861. – 1911.), zvan *Neurastenicus*, pisao „čudne“ tekstove (*Pregršt šušnja* 1900.). To je i vrijeme kada Split zabavlja i kritizira već spomenuti *Duje Balavac* (u kojem je rečeni Duje govorio splitski).

Veliki splitski kompozitor Ivo Tijardović (1895. – 1976.), koji je inače i objavljivao svoje karikature u *Duji Balavcu*, u to je doba stvorio svoja dva *najsplitskija* i najizvođenija djela, dvije operete *Mala Floramyje* (1926.) i *Spliški akvarel* (1928.). Poslušajmo samo kako njegov junak Toma Sale, lučki radnik, *batelant*, zaneseno i tipično splitski umišljeno, pjeva o svojoj *Villi Sâle*, koja je danas poznatija kao *Vila Ridulin* (?), te na pitanja: *A vi, barba Toma, ča činite, ča činite?* – odgovara:

*Ol' se ne vidi,
Da piturajen
Našu mižerju!
Ma j'isto lipa,
Ma j'isto smišna!*

...

*Ko bi je prominu
S najlipjin palcon,
Ko našu mižerju
S najvećin bogastvon!?*

...

*Jesil' dikor vidi bogataša
Ispin kuće s vrčon crnog vina,
S briškulon di drugu izide aša,
A da zunzi splis'ka pisma fina?!*

...

*Svi su nan dani sveci,
Jerbo znamo živit lipo ovod,
A s pineziman, reci,
Ča može guštat oni onod!*

...

(I. čin, 3. slika, prizor I.)

(Napomena: prethodni stihovi ispisani su točno prema originalnom tekstu samog Tijardovića.)²⁵ Zanimljivo da Tijardović, kao veliki sluhist, *ča* bilježi kao *ča!*

Inače, što se tiče dotične vile, stariji se Varošani sjećaju – *kako je u tu vilu Ridulin živila jedna smišna žena, Mare Ridulinka, koja je živila u tu kuću i jemala je jednu ćer, a ženo moja, ni bila ni odana...*

Autor je ovu operetu u 3 čina (za koju je napisao i libreto), posvetio *Splitskom „Malomen Puku“, pravom autoru ovog djela.*²⁵

Uočljivo je kako je ovdje Tijardović na istoj *valnoj dužini* s pučkim duhom Splita, koji se provlači kroz sve Uvodićeve tekstove. Njegovi junaci su *„lavandere, batelanti, bikari, postolari, bule, bolesnici, puk“*,²³ reklo bi se „običan svijet“, oni žive u Velome varošu te nose narodna imena (Toma, Marica, Tonči, Perina, Lešandro, Mikula, uz pomodni dodatak Johnny-ija i Villy-ija). Na trenutak izgleda kao da je Tijardovićev libreto dio Uvodića opusa.

Međutim, djelo Marka Uvodića, splitskog kroničara bolnih ljudskih tema, pisano na splitskom dijalektu, na način lako čitljiv i pamtljiv, često s dozom odmaka i vica, sigurno je utjecalo na druge splitske pisce.

Spomenimo samo dva najpopularnija splitska kroničara, poštara Ivana Ivka Kovačića (1897. – 1981.) i novinara Miljenka Smoju (1923. – 1995.). A Kovačić i Smoje ujedno su i jedini splitski kroničari u dvadesetom stoljeću, koji su svoj cjelokupni opus ispisali na splitskom govoru.

Ivan Kovačić u svojim zapisima, u poglavlju *Malo i o pisaniji Marka Uvodića*, sam „priznaje“ – *reka' san da sam pri otakanju i pritakanju i pripisivanju moji pripovitki uči se pisanju i iz Uvodićeve libri*. Ipak, kao pravi Splitsčanin, Kovačić ima i svoje primjedbe na neke riječi koje je Uvodić „krivo“ upotrijebio.²⁶

Zanimljivo je kako je Marko Uvodić 1930. objavio duži članak-reportažu pod nazivom *Pet minuti u Don Frane Bulića (Novo doba, br. 92.)*²⁷, a da je Ivan Ivko Kovačić 1933. napisao duži članak-reportažu *Razgovor sa Don Franom Bulićem* (rukopis mu je nestao 1943. nakon bombardiranja Splita od strane „saveznika“, pa ga je nakon rata ponovno po sjećanju napisao).²⁸

Ivan Kovačić piše svoj zapis *Nima Splita do Splita* o ratnom vremenu grada 1944., pod istim nazivom kao što je jedna od Uvodićevih priča iz *Libra Marka Uvodića Splitsčanina* (izdana 1940.)

Miljenko Smoje je kao novinar započeo karijeru u *Slobodnoj Dalmaciji* 1950. godine, pišući na hrvatskom književnom standardnom jeziku. Međutim, već je u prvom broju *Pometa (Humoristički list za Dalmaciju)* godine 1952. (na 23. ožujka) koji se tiska kao prilog *Slobodne Dalmacije*, Smoje „propisao“ splitski. Slučajno ili ne (izgleda da ipak ništa nije slučajno), iste je godine *Slobodna Dalmacija* izdala *Drugi libar Marka Uvodića Splitsčanina*.

Ivica Ivanišević u biografiji o Smoji piše: ... počeo je osjećati kako ga standardni jezik sputava. Ako je moja zadaća pisati o konkretnim ljudima i zbivanjima, zašto bih to morao činiti na jeziku koji se meni i junacima mojih tekstova doima virtualnim, pitao se Smoje. Njegov izbor čakavskog izričaja zacijelo je bio ohrabren primjerom Marka Uvodića, još jednog u nizu marginaliziranih splitskih pisaca, koji je djelovao između dva svjetska rata. Rasterećen ozbiljnijih književnih ambicija, dotični je u lokalnim listovima objavio na desetke kratkih priča, u isti mah duhovitih i sumornih zapisa iz splitske svakodnevice, fokusirajući svoju pozornost ponajprije na gradsku sirotinju, priproste težake i ribare zauzete borbom za golo preživljavanje. Sитуirajući svoju prozu među neuki svijet koji se

hrvatskim književnim standardom služio jedva nešto bolje od prosječnoga Huna ili Avara latinskim, Uvodić je de facto izabrao i jezik svoje književnosti, te uspio dokazati kako se i na podcijenjenom govornom idiomu mogu stvarati vrijedna literarna djela... Njegov veliki uzor Marko Uvodić uspio je ući u prestižnu matičinu biblioteku „Pet stoljeća hrvatske književnosti“.²⁹

I sam Smoje, u jednom svom rukopisu (datiranom sa 26. I. 1972.) priznaje: *Napisao sam TV seriju od 5 epizoda za TV Beograd. Za prve dvije epizode inspirirao sam se Uvodićevim novelama. To sam jasno i glasno kazao.*

Naravno, *veliki meštar makinjete, Smoje* je išao svojim putem. Dok je Uvodić pričao priču kao neprimjetni pripovjedač (samo je u jednom tekstu – *Za pošteno preživiti* – „ubacio“ i samog sebe u priču), dotle je Smoje u svojim novinarskim tekstovima uvijek nastupao kao reporter koji priča sa sugovornicima.

Uvodić se stalno bavio samo ljudskim sudbinama, nastojeći svojim tekstom dokumentirati jedan trenutak i stanje. Smoje je često bio žestoki kritičar, satiričar, želio je ostrim perom upozoriti, promijeniti stanje na bolje.

U popis vrijednih tekstova splitskih malih ali dokumentarističkih tema, koje imaju oslonac u Uvodiću, svakako treba dodati cijeli niz autora:

Antu Parčinu (1908. – 1988.) s knjigom *Splitske pjesme i priče*,³⁰ kao i pitura Ivu Vlahovića i njegove *Fjabe*.³¹

Velevarošanin Ljubo Plenković (1926. – 1998.) napisao je između ostalog i dvije „splitske“ knjige – *Da se na zaudobi* (1990.),³² te prvi splitski čakavski roman *Splićanin* (tiskan posthumno 2005.).³³

Poseban doprinos *splićanistici-dokumentaristici* dala je i pjesnikinja sa Lučca, Sonja Senjanović Peračić-Jakotinka (1926. – 2014.) svojim čakavskim lirsko-nostalgičnim knjigama – *Dvori ditinstva moga* (1997.),³⁴ *Probuđeni glasi* (2000.),³⁵ *Pelud spliške baštine* (2003.)³⁶ te *Beside didovine* (2009.).³⁷

Tu je svakako i Đermano Senjanović, popularni Ćićo (1949. – 2013.), koji je svojim vrcavim i duhovitim kolumnama godinama ocrtavao splitski mentalitet i osobe svog vremena, čvrsto oslonjen na Uvodićev i Smojin humor, pun pretjerivanja i *pile naopako*.

Treba spomenuti i *Zakon Pjace*³⁸ i *Zadnja pošta* Riva,³⁹ novinara i zezatora Milorada Bibića-Mosora.

Očito je kako je Marko Uvodić svojim dijalektalnim tekstovima trasirao put kojim su nastavili drugi jaki splitski igrači, koji su, svaki na svoj način, uspješno dali svoj doprinos već prepoznatljivoj *dalmatinskoj prozi*.

TRAJNI ZNAČAJ UVODIĆA MARKA

Posebna i neprocjenjiva je vrijednost Uvodićeve ostavštine činjenica što su sve priče pisane domaćim govorom, što su mnoge stare riječi sačuvane od zaborava, što je splitski govor preživio i do naših dana.

Evo doživjeli smo da je Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, 2014. godine donijelo Rješenje kojim se *splitski govor (splitska čakavština)* zaštićuje kao *nematerijalno kulturno dobro* (na inicijativu i veliki trud *Udruge za očuvanje kulturne baštine splitske čakavštine Marko Uvodić Splitsčanin*, koja je i nazvana u čast meštra splitskoga govora).

Ako znamo da se „stari“ splitski govor sve „kilavije i kilavije“ prenosi prirodnim obiteljskim načinom, sa „kolina na kolino“ (što nije slučaj recimo u metropoli i na našim otocima), onda su tim vrednija pisana djela Marka Uvodića, zahvaljujući kojima *slaki spliski govor još uvik zunzi ovin prostoriman*.

Uvodićevi tekstovi, pisani splitskom čakavicom i ikavicom, posebice kada Marko upotrebljava upravni govor svojih junaka, toliko su životni i melodični, da ih možemo nazvati pjesmama u prozi. *Njegove pjesme u prozi* ocrtavaju tugu i sumornost, bol življenja uz iskricu vedrine, muku uz smijeh, *smij uz suze*. Ako je *Charles Baudelaire* napisao *Spleen Pariza*, Uvodić je ispisao *spleen Splita*.

A kako se Split, Uvodićev rodni grad, odužio svom kroničaru?

Još 2001. profesor Perislav Petrić (1920. – 2014.), tada član gradske Komisije za imenovanja ulica, trgova i za spomenike, predlagao je da se Uvodića širina u Velom varošu, koju domaći i dan danas zovu samo Širina (to je ime i nosila sve do 1948.) nazove – *Širina Marka Uvodića*.

Ako već nije Split, zato jest Općina Klis, zavičaj Uvodića (u Klisu je i naselje Uvodići). Odlukom Općinskog vijeća 2010. jedna je prometnica nazvana – *Ulica Marka Uvodića*. Istina, ulica je na lokaciji oko koje se još spore Grad Solin i Općina Klis, pa nije sigurno hoće li Marka zamijeniti koji Solinjanin. Naravno, naši Klišani nisu dodali prišvarak Splitsčanin, koji je Marko sam sebi dodijelio.

Posebna je čast i zahvalnost svakom piscu kada se njegovim imenom nazove neka – knjižara. U Splitu su dva splitska kroničara dvadesetog stoljeća, Miljenko Smoje i Marko Uvodić, „imali“ svoje knjižare, ali, nažalost, zakoni tržišta i profita (brza prehrana i brza zarada) učinili su svoje. Knjižare se zatvaraju, ostavljajući na taj način svoj odraz vremena i vrijednosnih kriterija.

Uvodiću bi sigurno bilo drago što već spomenuta Udruga za očuvanje kulturne baštine splitske čakavštine s ponosom nosi baš njegovo ime *Marko*

Uvodić Splićanin (čijim je marom Ministarstvo kulture 2014. godine i zaštitilo splitski govor kao nematerijalno kulturno dobro Hrvatske).

Ipak svojom *spliskom riči* Marko je Uvodić sam sebi podigao najbolji i najtrajniji spomenik.

Za kraj stavljamo Uvodićeve riječi, kojima pokazuje kako je svjestan važnosti zapisanog dokumenta, jer već u prvoj knjizi *Spliska govorengja oliti libar Marka Uvodića Splićanina*, u uvodu zapisuje:

Pritač

Evo san skupija u jovi libar ča san bi do sad napisa, jerbo bi bila grijota da i ovo malo štorije o' Splitu pojde izgubjeno.

Zelenbač

30. maja 1919.

LITERATURA

Charles Baudelaire: *Spleen Pariza*. Zagreb 1964.

Stjepan Benzon: *Opažanja o čakavštini Marka Uvodića Splićanina*. Čakavska rič, Split I/1971., br. 1, 77-96.

Milorad Bibić: *Zakon Pjace*. Zaprešić 2005.

Milorad Bibić: *Zadnja pošta Riva*. Zaprešić 2011.

Joško Božanić: *In memoriam Anatoliju Kudrjavcevu*. Čakavska rič, Split XXXVI/2008., br. 1-2, 217-218.

Nikola Disopra (izbor). *Izabrani libar Marka Uvodića Splićanina*, Split 1957.

Franjo Dulibić: *Karikaturist Anđeo Uvodić*. Kulturna baština, Split XXIV/2002., br. 31, 347-364.

Franjo Dulibić: *Povijest karikature u Hrvatskoj do 1940. godine*. Zagreb 2009.

Arsen Duplančić: *Izvori za povijest masonstva u Splitu*. Croatica Christiana Periodica, Zagreb XVI/1992., br. 30, 104-115.

Božidar Finka: *Čakavsko narječje*. Čakavska rič, Split I/1971., br. 1, 11-71.

Iris Slade: *Angjeo Uvodić 1880.-1942*. Katalog Galerije umjetnina, Split 2002.

Dubravko Horvatić: *Antologija hrvatskog humora, Knjiga 5, Ples smrti*. Zagreb 1975.

Ivica Ivanišević: *Smoje*. Zagreb 2004.

Živko Jeličić: *M. Uvodić Splićanin, Đ. Vilović, D. Anđelinović. Pet stoljeća hrvatske književnosti*. Zagreb 1968.

Dunja Jutronić: *Splitski govor od vapore do trajekta – po čemu će nas pripoznavat*. Split 2010.

- Dujam Srećko Karaman, Šimun Jurišić: *Splitska pjesmarica, 4. izdanje, Marjanska vila ili Sbirka narodnih pjesama sakupljenih u Spljetu po Dujmu Srećku Karamanu četvrto izdanje skratio i dopunio dr. Šimun Jurišić*, Split 1988.
- Duje-Balavac: *Katalog izložbe knjižnice Marka Marulića*. Split 2008.
- Ivan Kovačić: *Smij kroz suze*, Split 2010.
- Anatolij Kudrjavcev: *Scenske minijature Marka Uvodića Splićanina u kontekstu lokalnog komediografskog izazova*, Dani Hvarskog kazališta 9, 1, Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu. 1982.
- Anatolij Kudrjavcev: *Vječni Split*. Split 1985.
- Ivanka Kuić: *Novo doba – najvažniji splitski i dalmatinski list između dva rata*. Kulturna baština, Split 2013., br. 39.
- Srećko Lorger: *Dalmatinske riči*, Zagreb 2008.
- Muzej Grada Splita. *Stoljeće karikature u Splitu*. Split 1997.
- Zdravko Mužinić: *Libar odabranih proza*. Šibenik 1973.
- Zdravko Mužinić: *Književno djelo Marka Uvodića*. Split 1995.
- Tom Parčina: *Šjora Paškva i sujevremeni mali svit*. Split 1964.
- Ante Parčina: 1974. *Split kojega više nima*, Split: Čakavska rič, br. 1. Slobodna Dalmacija 1977.
- Ljubo Plenković: *Da se ne zaudobi*, Split 1900.
- Ljubo Plenković: *Splićanin*, Split 2005.
- Vojmil Rabadan: *Marko Uvodić: Libar odabranih proza*. Čakavska rič IV/1974., br. 2.
- Branislav Radica: *Novi Split, monografija grada Splita od 1918-1930 godine*. Split 1931.
- Arijana Rožić Brakus: *Anđeo Uvodić u kontekstu splitske likovne scene*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za povijest umjetnosti (mentor: akademik Tonko Maroević), magistarski rad. 2009.
- Frane Čopo Senjanović: *Splitski prišvarci i nadimci*. Čakavska rič, Split 1994.
- Sonja Senjanović-Peračić: *Dvori ditinstva moga*. Split 1997.
- Sonja Senjanović-Peračić: *Probuđeni glasi*. Split 2000.
- Sonja Senjanović-Peračić: *Pelud spliške baštine*. Split 2003.
- Sonja Senjanović-Peračić: *Beside didovine*. Split 2009.
- Iris Slade: *Anđeo Uvodić – karikaturist, grafičar i slikar*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za povijest umjetnosti (mentor: Zvonko Maković), magistarski rad. 2009.
- Iris Slade: *Specifičnosti likovne produkcije Angjela Uvodića*. Kulturna baština, Split 2009., br. 35.

- Edo Šegvić: *Naš dil Mediterana*. Split 2007.
- Edo Šegvić: *Karikature Emanuela Vidovića*. Kulturna baština, Split 2010., br. 36.
- Edo Šegvić: *Dvi-tri fete Matejuške*, Društvo prijatelja kulturne baštine, Split 2013.
- The Split mind*, Časopis za književnost i kulturu studenata Filozofskog fakulteta, br. 11, Split 2013.
- Ivo Tijardović: *Spliški akvarel*. Split 1928.
- Angjeo Uvodić: *Karikatura i njeno značenje*. Revija Jug, Spljet 1911., br. 1.
- Angjeo Uvodić: *Karikature iz kašete Galerije umjetnina*. Split 1922.
- Angjeo Uvodić: *Iz moje bilježnice, I svezak, Split u karikaturi*. Split 1937.
- Angjeo Uvodić: *Karikatura i njeno značenje*. Split-Zagreb 2009.
- Marko Uvodić: *Splis'ka govorengja oliti libar Marka Uvodića Splićanina*. Split 1919.
- Marko Uvodić: *Pet minuti u Don Frane Bulića*. Novo doba, br. 92, Split 1930.
- Marko Uvodić: *Jo straja!* Split 1933.
- Marko Uvodić: *Stipe Igra i pulenta*. Split 1933.
- Marko Uvodić: *Libar Marka Uvodića Splićanina, Knjiga II*. Zagreb 1940.
- Marko Uvodić: *Drugi Libar Marka Uvodića Splićanina*, priredio Nikola Disopra. Split 1952.
- Marko Uvodić Splićanin: *Ča smo na ovon svitu*, Split 1977.
- Ivo Vlahović: *Fjabe*. Split 1979.
- Radovan Vidović: *O postanku i značenju splitskih nadimaka*. Split 1965.
- Radovan Vidović: (izbor) *Tri Uvodićeve novele*. Čakavska rič, Split V/1975., br. 2.
- Radovan Vidović: *Prozodijski primjeri s početka ovog stoljeća (tekstovi na primjeru Marka Uvodića*. Čakavska rič, Split XXII/1994., br. 1, 63-141.

BILJEŠKE:

- ¹ Ovaj esej o braći Uvodić napisan je kao prilog knjizi *Libar o jeziku Marka Uvodića Splićanina*, grupe autora: Dunja Jutronić, Marijana Tomelić Ćurlin, Anita Runjić-Stoilova, izdavač Filozofski fakultet Split.
- ² Joško Božanić, *In memoriam Anatoliju Kudrjavcevu*, Čakavska rič. Split 2008.
- ³ Anatolij Kudrjacev: *Scenske minijature Marka Uvodića Splićanina u kontekstu lokalnog komediografskog izazova*, Dani Hvarskog kazališta, Split 1982.
- ⁴ Zdravko Mužinić: *Književno djelo Marka Uvodića*, Split 1995.
- ⁵ Marko Uvodić: *Sudajma*, Sloboda br. 103 i *Stipe Igra i pulenta*, Split 1933.
- ⁶ Iris Slade: *Specifičnosti likovne produkcije Angjela Uvodića*, Kulturna baština 35, Split 2009.
- ⁷ Frano Dulibić: *Povijest karikature u Hrvatskoj do 1940. godine*, Zagreb 2009.
- ⁸ Iris Slade: *Angjeo Uvodić 1880.-1942. Djela iz fundusa Galerija umjetnina*, katalog, Split 2002.
- ⁹ Edo Šegvić: *Karikature Emanuela Vidovića*, Kulturna baština 36, Split 2010.
- ¹⁰ Angjeo Uvodić: *Karikatura i njeno značenje*, revija Jug, br. 1. Spljet 1911. – Angjeo Uvodić: *Iz moje bilježnice, I svezak, Split u karikaturni*, 1922.
- ¹¹ Frano Dulibić: *Karikaturist Anđeo Uvodić*, Kulturna baština 31, Split 2002.
- ¹² Edo Šegvić: *Karikature Emanuela Vidovića*, Kulturna baština 36, Split 2010.
- ¹³ Duško Kečkemet: *200 godina jedne splitske kavane*. Slobodna Dalmacija, Split 1961. – *Borba za grad* 2002.
- ¹⁴ Arsen Duplančić: *Izvori za povijest masonstva u Splitu*, Croatica Christiana Periodica, 1992.
- ¹⁵ Branislav Radica: *Novi Split, monografija grada Splita od 1918-1930 godine*, Split 1931.
- ¹⁶ *Izabrani libar Marka Uvodića Splićanina*, Biblioteka suvremenih pisaca, Matica Hrvatska, Split 1957.
- ¹⁷ Anatolij Kudrjavcev: *Vječni Split*, Logos, Split 1985.
- ¹⁸ Edo Šegvić: *Dvi-tri fete Matejuške*, Društvo prijatelja kulturne baštine, Split 2013.
- ¹⁹ Dujam Srećko Karaman – dr. Šimun Jurišić: *Splitska pjesmarica, 4. Izdanje, Marjanska vila ili Sbirka narodnih pjesama sakupljenih u Spljetu po Dujmu Srećku Karamanu*, Zbirka Karlo Grenc, knjiga 9. Split 1988.
- ²⁰ Radovan Vidović: *Prozodijski primjeri s početka ovog stoljeća (tekstovi na primjeru Marka Uvodića)*. Čakavska rič, Split 1994.
- ²¹ Radovan Vidović: *O postanku i značenju splitskih nadimaka*, Muzej grada Splita, Split 1965.
- ²² *Drugi Libar Marka Uvodića Splićanina*, Split, Slobodna Dalmacija, 1952. Priredio Nikola Disopra.
- ²³ Frane Senjanović-Čopo: *Splitski prišvarci i nadimci*, Čakavska rič, Split 1994.
- ²⁴ Marko Uvodić: *Pet minuti u Don Frane Bulića*, Novo doba, br. 92., 1930.
- ²⁵ Ivo Tijardović: *Spliški akvarel*, Split 1928.
- ²⁶ Ivan Kovačić: *Smij kroz suze*. Split 2010.
- ²⁷ Marko Uvodić: *Pet minuti u Don Frane Bulića*, Novo doba, 92. Split 1930.
- ²⁸ *The Split mind*, Časopis za književnost i kulturu studenata Filozofskog fakulteta u Splitu, 2013.
- ²⁹ Ivica Ivanišević: *Smoje*, Vuković & Runjić, Zagreb 2004.

- ³⁰ Ton Parčina: *Šjora Paškva i sujevremeni mali svit*, naklada autora, Split 1964. – Ante Parčina: *Split kojega više nema*, Čakavska rič 1974., 1977.
- ³¹ Ivo Vlahović: *Fjabe*. Čakavski sabor, Split 1979.
- ³² Ljubo Plenković: *Da se ne zaudobi*, Split 1900.
- ³³ Ljubo Plenković: *Spličanin*, Split 2005.
- ³⁴ Sonja Senjanović-Peračić: *Dvori ditiinstva moga*. Split 1997.
- ³⁵ Sonja Senjanović-Peračić: *Probuđeni glasi*. Split 2000.
- ³⁶ Sonja Senjanović-Peračić: *Pelud spliške baštine*. Split 2003.
- ³⁷ Sonja Senjanović-Peračić: *Beside didovine*. Split 2009.
- ³⁸ Milorad Bibić: *Zakon Pjace*. Zaprešić 2005.
- ³⁹ Milorad Bibić: *Zadnja pošta Riva*. Zaprešić 2011.

BROTHERS MARKO AND ANGJEO UVODIĆ

Summary

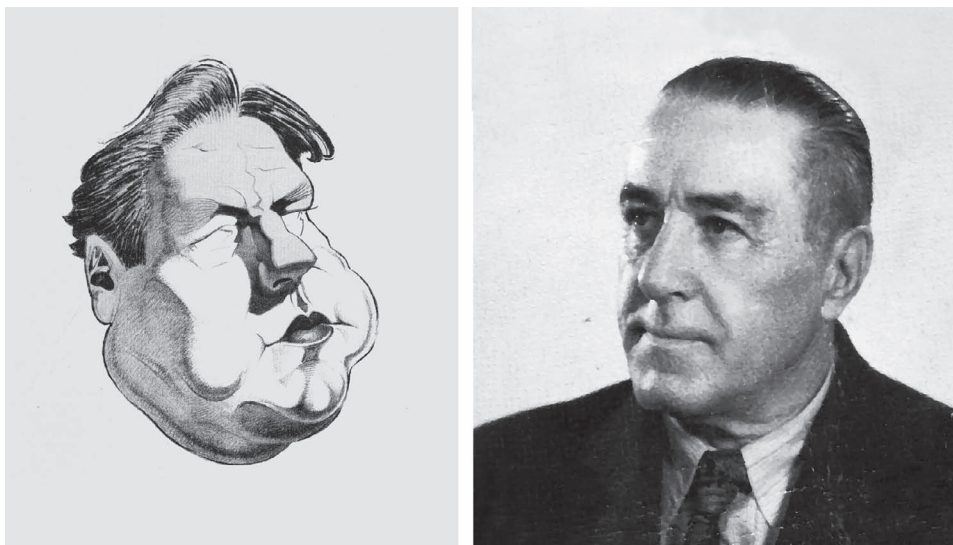
This paper addresses the significance of the Uvodić brothers, Marko and Angjelo, for the city of Split heritage in terms of their artistic legacy.

Marko and Angjelo, the former skilled with the pen and the latter with his brush, devoted their artistic work to portraying the lower echelons of the society. Having depicted the life of the needy in the deprived area of the city, they actually documented the social reality of the particular group of citizens in the early 20th century and, thus, made a significant contribution to the so-called *dokumentaristička spličanistika*. (the specifically documented local dialect of Split)

It therefore comes as no surprise that, fifty years after their death, their popularity has not waned: their catalogues and books are still published, their plays are performed both on stage and television and are also available online, a number of associations are established under their name, such as the so-called *Udruga za očuvanje kulturne baštine splitske čakavštine Marko Uvodić Spličanin*. (association for the preservation of the specific heritage – the Chakavian dialect of Split)

Short biographies of the two brothers and a chronological list of their artistic work in the sphere of literature and visual arts is also provided in this paper. Both Marko and Angjelo Uvodić belonged to the intellectual circle of the city thus having actively participated in its cultural life.

The paper highlights Marko Uvodić's literary works that were all written exclusively in the specific local dialect – the Chakavian dialect of Split. It is due to these works of literature that the old vocabulary, which is the part of the specific speech, has survived to this day.

Slika 1. Angjeo Uvodić (autokarikatura 1922.) i Marko Uvodić

Slika 2. Tri naslovnice od četiri knjige koje je za života priredio Marko Uvodić

Slika 3. Nedjeljni razgovori (Angjela Uvodića – Iz moje bilježnice, 1937.)

Slika 4. Dušo moja (Angjela Uvodića – Iz moje bilježnice, 1937.)

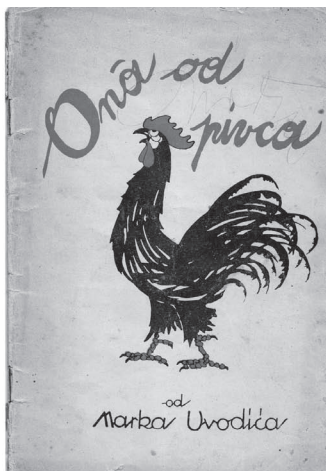
**ŠJOR FILE MAČICA, LOVRE BATAL, LOVRIN ŠURA, STRIČEVIĆ
I SESTRIĆ PERE**

Slika 5. Jedna od karikatura Angjela Uvodića iz Novog doba

Slika 6. Kliše linoreza i otisak karikature Marka Uvodića – autor Angejo Uvodić

Slika 7. Kliše (cink) i otisak naslovnice knjige *Ona od pivca* (1925.) – autor naslovnice Angjeo Uvodić

Slika 8. Vesela fotografija Marka Uvodića – proslava 60-og rođendana ispred Angjelovih karikatura

Slika 9. Karikatura Angjela i Marka Uvodića, segment karikature Angjela Uvodića – Posljednja večera

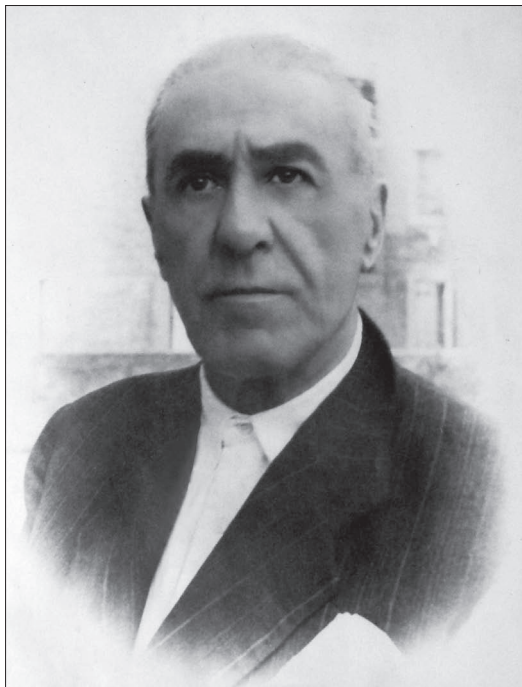
Slika 10. Karikatura Angjela Uvodića – Posljednja večera – sudionici Stola mudraca

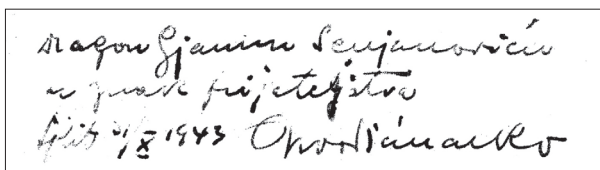
Slika 11. Fotografije Marka Uvodića kroz vrijeme

Slika 12. Fotografije Marka Uvodića kroz vrijeme

Slika 13. Jedna od posljednjih fotografija Marka Uvodića iz 1946., fotografija Pjera Maroevića (veljača 1946.), a koju je retuširao meštar fotografije Foto Ivo (Klišmanić, Kaštelanin). To je vrijeme kada je Uvodić imenovan za direktora Muzeja grada Splita.

Slika 14. Preslika rukopisa i potpisa Marka Uvodića sa posvetom Gjaninu Senjanoviću, iz 1943. na tiskanoj šali u jednoj slici – Jostraja!

Slika 15. Gravirana mesingana pločica sa stana u Kružičevoj br. 4 u Splitu, doma Marka Uvodića u kojem je uz svoje drage 1947. i napustio svoj voljeni grad.

